AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

AVİM Yorum • No: 2016 / 63 • Kasım 2016

ORTA ASYA ÜLKELERİNİN ÇEYREK YÜZYILLIK BAĞIMSIZLIĞI: NÜFUS İKİLEMİ

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Orta Asya ülkelerinin, kısaca Sovyetler Birliği olarak isimlendirilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinden (SSCB) ayrılıp bağımsızlıklarını kazanmalarının üzerinden 25 yıl geçmiştir. Bu süre içinde anılan ülkeler çeşitli iç ve dış sorunlarla karşılaştılar. Ekonomilerinin çeşitlendirilmesi bu sorunlardan birini oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde sözkonusu ülkelerden her biri bütünleşmiş büyük tek bir ekonominin parçalarını oluşturuyordu. Bu yapının çökmesinden sonra bütünleşmiş ekonominin her bir parçası tek başına kalınca, küresel ekonomi içinde varlığını sürdürebilmek için ekonomisini çeşitlendirmek gereksinimi ile karşılaştı. Bu husus ileride ayrı bir konu olarak ele alınacaktır.

Bu ülkeler bağımsızlıklarının 25. yılında bir diğer ilgi çekici konu olan nüfus olgusu ile karşılaşmışlardır. Ekonomi ve güvenlik gibi bilinen konulardan farklı bir nitelik taşıyan bu konunun soruna mı dönüşeceğini, yoksa bağımsızlıkları nispeten yeni olan bu ülkelere yarar mı sağlayacağını zaman gösterecektir. Bu ülkelerin nüfus konusu ile ilgili olarak alacakları kararlar sadece kendi geleceklerini değil bölgenin geleceğini de etkileyecektir.

Orta Asya ülkelerindeki nüfus olgusunun gelişimine bakıldığında, eski Sovyetler Birliğinin diğer ülkelerine göre daha değişik bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Örneğin Kafkas ülkelerindeki nüfus artışı nispeten azdır. Üç Baltık ülkesinde ise dikkat çeken bir nüfus azalması görülmektedir.[1]

Orta Asya ülkelerinde son 25 yılda çok büyük bir nüfus artışı ortaya çıkmış olmakla birlikte, bu durum bölgedeki bütün ülkelerde aynı değildir. Örneğin Kazakistanda başlangıçta bölgedeki diğer ülkelere nazaran değişik bir durum ortaya çıkmıştır. Özellikle bağımsızlığı takip eden ilk on yılda, Kazakistandaki etnik grupların atalarının ülkelerine göç etmeleri nedeniyle nüfusta azalma meydana gelmiştir. Kazakistan nüfusundaki bu azalma son 15 yılda ortaya çıkan yüksek doğurganlık oranı nedeniyle tersine dönmüştür.[2]

Kazakistandaki bu durum diğer Orta Asya ülkeleri olan Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan için geçerli değildir. Bu ülkelerde de nüfus yer değiştirmiş olmakla beraber bunun etkisi Kazakistandaki kadar olmamış, sözkonusu ülkelerde Kazakistana göre daha fazla nüfus artışı gerçekleşmiştir. Örneğin Özbekistan ve Türkmenistanda son 25 yıl içinde nüfus artış oranı %50dir.[3]

Bağımsızlıklarını takip eden 25 yıl içinde Orta Asya ülkeleri, Batı ülkelerine benzer şekilde bir başka nüfus sorunu olan yaşam süresinin uzaması olgusu ile karşılaşmışlardır. Örneğin, Dünya Bankasının Golden Ageing: Prospects for Healthy, Active and Prosperous Ageing in Europe and Central Asia (Altın Yaşlanma: Avrupa ve Orta Asyada Sağlıklı, Aktif ve Mutlu Yaşlanma Beklentisi) başlıklı raporunda beş Orta Asya ülkesinde ortalama yaşam süresinin 1995de 64 iken 2015de 68e yükseldiği belirtilmektedir. Kırgızistan ve Kazakistanda ise ortalama yaşam süresi 70in üzerindedir.[4]

Orta Asya ülkelerinin karşı karşıya bulunduğu nüfus değişikliği sadece yukarıda belirtilen gelişmelerle sınırlı değildir. Sözkonusu ülkelerde görülen dikkat çekici demografik bir diğer gelişme çok etnili kozmopolit yapıda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda özellikle son 10 yıl içinde beş Orta Asya ülkesinde ikamet eden Rus, Ukraynalı ve Belarusyalı sayısında azalma görülmüştür. Kazakistanda yaşanan göçe yukarıda değinilmişti. Benzer durum diğer ülkelerde de ortaya çıkmıştır. Örneğin Kırgızistandaki Rusça konuşan nüfus Sovyetler Birliği dönemindeki %25 oranından %7ye gerilemiştir. Özbekistanda aynı oran %3e düşmüştür. Türkmenistandaki durum ise oldukça karmaşıktır. Türkmenistan iç politikası açısından hassasiyet arzeden bu konu Rusya Federasyonu Başkanı Putin ile Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurand Niyazov tarafından imzalanan bir protokol ile sonlandırılmış ve Türkmenistanda ikamet eden kişilerin çifte vatandaşlığına son verilmiştir.[5]

Orta Asya Cumhuriyetlerinin etnik yapısında ortaya çıkan bu değişikliğin avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Ülkede değişik etnik gruplardan nüfus bulunmasının o ülkenin ekonomik ve kültürel gelişimine katkısı bulunmanın yanısıra diğer ülkelerde yaşayan nüfus ile iletişimi artırmak, özel bağlar oluşturmak açısından yararlı katkıları olabilir. Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler buna bir örnektir. Çok etnili yapının zayıflaması bu konudaki avantajı ortadan kaldırabilecek bir gelişme olarak görülebilir.[6]

Çok etnili yapının yabancı ülkelerin iç işlerine karışmaya kalkmaları gibi dezavantajlı yönü de mevcuttur. Orta Asya ülkeleri bağlamında bu ihtimali teorik bir ihtimal olarak göz önünde bulundurmakta yarar bulunmaktadır. Şimdiye kadar bu ülkelerin iç politikalarına herhangi bir küresel veya bölgesel gücün karışmak istediğine dair bir kanıt mevcut değildir.[7]

Son husus olarak, Orta Asya ülkelerinin demografik bir sorun olarak aşırı şehirleşme olgusu ile karşı karşıya olduklarını belirtmek gerekir. Sözkonusu ülkelerin hemen hepsi merkezileşme modeli (concentration model) olarak isimlendirilen, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin bir kaç büyük şehirde toplandığı bir modeli uygulamakta, bu model kaçınılmaz olarak tüm büyük şehirlerin yaşadığı ve karşılaştığı sorunları beraberinde getirmektedir. [8]

Sonuç olarak, Orta Asya Cumhuriyetlerindeki nüfus gelişmelerinin bu ülkeler için avantaj sağlayan, ülkelerin nüfuslarının homojenleşmesini sağlayan yönlerinin yanısıra, çok etnili yapının zayıflaması nedeniyle verimli iş gücünde azalmaya, kültürel yapıda gerilemeye yol açan yönlerinin de dikkatle irdelenmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

**Bu yorum yazısının aslı İngilizce olarak kaleme alınmıştır.

***Fotoğraf: https://www.ethnologue.com/sites/default/files/maps/as_c_web_1.png*

[1] Li Ping Luo, Demographic Divergence, RFE/RL, http://www.rferl.org/a/27927989.html

[2] Li Ping Luo, Demographic Divergence.

[3] Li Ping Luo, Demographic Divergence.

[4] Catherine Putz, Central Asia: Neither Forever Young Nor Getting Much Older, The Diplomat, http://thediplomat.com/2015/06/central-asia-neither-forever-young-nor-getting-much-older/ ; Li Ping Luo, Demographic Divergence.

[5] Victoria Panfilova, Russian exodus continues from Central Asia, Russia & India Report, http://in.rbth.com/world/2014/08/25/russian_exodus_continues_from_central_asia_37791

[6] Victoria Panfilova, Russian exodus continues from Central Asia.

[7] Joanna Lillis, To Limit Russian Meddling, Astana Entices Kazakhs from Abroad, Moscow Times, http://old.themoscowtimes.com/news/article/to-limit-russian-meddling-astana-entices-kazakhs-from-abroad/503772.html

[8] Urbanization in Central Asia: Challenges, Issues and Prospects, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, http://www.unescap.org/sites/default/files/Urbanization%20in%20Central%20Asia_ENG_0.pdf

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "ORTA ASYA ÜLKELERİNİN ÇEYREK YÜZYILLIK BAĞIMSIZLIĞI: NÜFUS İKİLEMİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2016 / 63. Kasım 15. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/tr/Yorum/ORTA-ASYA-ULKELERININ-CEYREK-YUZYILLIK-BAGIMSIZLIGI-NUFUS-IKILEMI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır